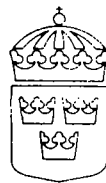

Lagutskottets betänkande

1987/88:4

om vissa skadeståndsfrågor

LU
1987/88:4

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner med yrkanden om förändringar inom skadeståndsrättens område.

I en motion (fp) tas upp frågan om skadeersättning bör utgå till den som skadas under det att han begår brott. I den andra motionen (fp) begärs en översyn av de ideella skadestånden till brottsoffer. I den tredje motionen (s) tas upp frågan om föräldrars skadeståndsansvar för sina barns brottsliga handlingar borde utökas.

Utskottet avstyrker bifall till de tre motionerna. En reservation (fp, c) ges till förmån för den förstnämnda motionen.

Motioner

Motion 1986/87:L601 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i skadeståndslagen (1972:207) att de lagliga möjligheterna att jämka skadestånd vidgas i enlighet med vad som anförs i motionen.

Motion 1986/87:604 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari – med hänvisning till vad som anförs i motion 1986/87:Ju403 – yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till hur skadestånd till enskilda och ersättning från brottsskadenämnden skall kunna utgå enligt mer generösa bedömningar än i dag.

Motion 1986/87:L614 av Yngve Wernersson (s) vari – med hänvisning till vad som anförs i motion 1986/87:Ju816 – yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om föräldrars skadeståndsansvar.

Skadestånd till skadelidande brottsling

Motion L601

I motionen hävdas att en tjuv som har skadats t.ex. genom halkning eller av ett vaktdjur vid inbrott i en bostad eller annan lokal kan vara berättigad till skadestånd av bostadens eller lokalens innehavare och att denna rätt till skadestånd är alltför omfattande. Visserligen är det, framhåller motionären, möjligt att jämka skadeståndet, även till noll, om den skadelidande av uppsåt eller grov oaktsamhet har medverkat till skadan. Men denna möjlighet

används sällan av domstolarna, fortsätter motionären, som också menar att allmänhetens uppfattning är att ohederligt folk favoriseras på hederliga människors bekostnad. Motionären föreslår att de lagliga möjligheterna att jämka skadeståndet bör vidgas i de fall där skada har drabbat en person vid obehörigt eller i vart fall brottsligt tillträde till annans bostad eller lokal. I sådana fall bör frihet från skadeståndsansvar föreligga, anför motionären.

Gällande ordning

Den grundläggande regeln om skadeståndsansvar i 2 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) innebär att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Enligt vissa specialförfattningar föreligger ett s.k. strikt skadeståndsansvar, dvs. skyldighet att ersätta skada oberoende av vållande. Hit hör bl.a. lagen (1943:459) om tillsyn över hundar som ålägger hundägare ett strikt ansvar för skador som hunden orsakar. Hundägaren har dock rätt att återkräva den utgivna ersättningen från den som vållat skadan.

Skadeståndet kan jämkas under vissa förutsättningar. Enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen (SkL) gäller därvid att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligen eller av grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas redan om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. För samtliga skadetyper gäller att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Reglerna om jämkning på grund av medvållande kan vara tillämpliga även i situationer av strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om skadestånd till den som har skadats vid utövandet av brottslig eller annan otillåten handling. I sådana fall blir vanliga skadeståndsrättsliga principer tillämpliga. Den som t.ex. är ansvarig för säkerheten i en fastighet, vid ett bygge e.d. kan bli skadeståndsskyldig inte bara mot den som är behörig att komma dit utan även mot andra. Är risken för skada stor för behöriga besökande kan också en obehörig besökare erhålla skadestånd om han skadas. Som exempel kan nämnas följande rättsfall.

NJA 1973 s. 141. En person begav sig in på en i mörker försänkt byggnadsplats för att kasta vatten och föll därvid ned i ett öppet hisschakt och skadades. De anordningar som avskilde byggnadsplatsen från gatan var otillräckliga och hisschaktet hade lämnats öppet vid arbetets slut. Den skadade erhöll skadestånd från byggnadsentreprenören. Trots att han obehörigen begett sig in på byggnadsplatsen ansågs hans handlande ej "ha innefattat en sådan kränkning av bolaget eller dess rätt som skulle ha kunnat fria bolaget från vårdslösheten". Att den skadade under angivna omständigheter begett sig in på den i mörker försänkta byggnadsplatsen var emellertid att anse som medvållande till skadan. Entreprenören fick därför svara för två tredjedelar av skadan.

Rättsfallet har under senare tid kommenterats av justitierådet Bertil Bengtsson (Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 206). Bengtsson anför bl.a. följande.

Vad en sådan kränkning skulle gå ut på som befriar från culpaansvar är oklart. Den skadades handlande får i 1973 års fall antas ha utgjort (lindrigt) olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, och då bör väl i varje fall vissa lindriga hemfridsbrott likställas härmed – säkert också tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § BrB). I dessa fall skulle en inkräktare alltså kunna kräva skadestånd. Däremot är det tänkbart att otillåtet inträngande i en byggnad, som inte står öppen för allmänheten, innebär en kränkning av avsett slag, vare sig det gäller bostadshus eller annan lokal; här skulle den skadelidande få reda sig utan ersättning. Detsamma måste antas gälla skador i samband med stöldförsök eller liknande även om skadan inte inträffar inomhus; en inbrottstjuv, som halkar på trappan till den villa där han tänkt ta sig in, lär knappast ha rätt till skadestånd, även om motsatsen ibland påstås. Förutsättning för att talan skulle ogillas på angiven grund torde emellertid vara att hans brottsliga avsikt klart framgår av omständigheterna.

Sammanfattningsvis anför Bengtsson att gränsdragningen över huvud taget är tveksam. Vanligt torde vara att den omständigheten, att utomstående inte har på platsen att göra, medför att innehavaren inte kan anses ha varit oaktsam genom att underlåta åtgärder mot risken. Han får dock alltid beakta möjligheten att lekande barn tar sig in på lockande områden. NJA 1973 s. 141 visar att en innehavare under vissa förhållanden får vara beredd också på andra intrång, avslutar Bengtsson.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsönskemål med i stort sett samma innebörd som det nu aktuella behandlades av riksdagen på våren 1981. Efter att ha redogjort för gällande rätt, bl.a. 1973 års avgörande av högsta domstolen, redovisade lagutskottet vid detta tillfälle i sitt av riksdagen godkända betänkande den uppfattningen att det av det refererade rättsfallet kunde dras den slutsatsen att om den skadelidandes handling, dvs. det obehöriga inträngandet, innebär en verklig kränkning av ägaren eller hans rätt, så skulle skadestånd inte dömas ut. Om t.ex. en villaägare i samband med reparation tar upp ett hål i golvet och en inbrottstjuv därefter ramlar ned i hålet och bryter benet torde därför med all sannolikhet inbrottstjuven inte bli berättigad till skadestånd, anförde utskottet. Utskottet stödde sig därvid också bl.a. på vissa redovisade uttalanden av professorn Jan Hellner i Skadeståndsansvar, tredje uppl. 1976 s. 89. Med hänsyn till det anförda fanns det enligt utskottets mening inte något behov av att i SkL införa en bestämmelse som utesluter skadeståndsansvar vid skada som tillfogats den som utövat brottslig handling i enlighet med det då aktuella motionsyrkandet. Utskottet avstyrkte bifall till motionen (LU 1980/81:26 s. 4–5 samt 17).

Skadeersättning till brottsoffer

Motion L604

I motionen, vars motivering finns i motion 1986/87:Ju403, lämnas flera förslag om hur brottsoffrens ställning skall stärkas. I anslutning här till anför motionärerna att ersättningsbeloppen för sveda och värk till dem som

åsamkas personskada genom brott i dag är låga. Främst kritiserar motionärerna brottsskadenämndens praxis men också domstolarnas praxis anser motionärerna vara otillfredsställande då det gäller bestämmande av skadestånd från gärningsmannen till den skadelidande, t.ex. vid våldtäkt och grov misshandel. Det svenska rättsväsendet bör ompröva sin inställning till skadestånden och verka för att dessa kan höjas, menar motionärerna. En bättre koppling mellan brottets karaktär och det skadestånd som avser att vara ersättning för "sveda och värk" bör eftersträvas. Riksdagen bör därför begära att regeringen studerar de normer som för närvarande gäller vid beräkning av skadestånd till enskilda och vid ersättning från brottsskadenämnden, anför motionärerna, som också menar att regeringen bör lämna förslag till riksdagen hur ersättningen skall kunna göras generösare.

Gällande ordning

Regler om bestämmande av ersättning vid personskada finns i 5 kap. SkL. Bestämmelserna som fick sin nuvarande utformning genom en lagändring år 1975 (prop. 1975:12, LU 16) bygger liksom övriga regler i SkL på principen att en skadelidande skall få full ersättning för sina skador. De är tillämpliga såväl då en skada orsakats genom ett brottsligt förfarande som då skadeståndsskyldighet eljest föreligger. Enligt 5 kap. 1 § SkL kan den som har tillfogats personskada få ersättning både för ekonomisk och för s.k. ideell skada. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den akuta sjukdomstiden medan lyte och men omfattar bestående lidande eller obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ideell skada kan ersättas även i vissa fall när en personskada inte föreligger. Sålunda skall enligt 1 kap. 3 § SkL bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom ärekränkning eller genom vissa andra angivna brott mot den personliga integriteten.

Ett utmärkande drag inom den svenska skadeståndsrätten är att ersättningsnivån vid ideella skador i hög grad bestämts genom ett samspel mellan domstolspraxis och försäkringspraxis. Skadestånd för sveda och värk samt lyte och framtida men fastställs i praktiken med ledning av tabeller som upptar schablonbelopp vid olika grader av lidande och olika typer av skador. Tabellerna anger riktpunkter, och varje skadeärende bedöms efter en prövning av förhållandena i det enskilda fallet. Tabellerna används av både domstolar och försäkringsbolag. Att tabellerna fått denna genomslagskraft hänger samman med att en rättstillämpning grundad på sådana normer uttryckligen godtogs under förarbetena till 1975 års ändringar i SkL (prop. 1975:12 s. 109–111, 149) och med att högsta domstolen i flera domar stött normerna (se NJA 1982 s. 793).

De tabeller som allmänt används har utarbetats av Trafikskadenämnden, vars verksamhet är författningsreglerad. Nämnden är liksom andra skade-

prövningsnämnder främst ett rådgivande organ.

LU 1987/88:4

Ett av syftena med de ändringar som genomfördes år 1975 i SkL var att ersättningsnivån för ideell skada skulle höjas. Lagändringen föranledde också en viss höjning av schablonbeloppen för sveda och värk samt för lyte och framtida men. Höjningen innebär att beloppen anpassades till förändringarna i penningvärdet och i viss utsträckning även till den allmänna standardökningen i samhället. Sedan slutet av 1970-talet har vidare de nämnda schablonbeloppen kontinuerligt justerats med hänsyn till förändringarna i penningvärdet, senast vid årsskiftet 1986-1987. Någon motsvarande justering har inte skett i fråga om ersättningen för olägenheter i övrigt.

En mycket utförlig redogörelse för ersättningspraxis i fråga om ideella skadestånd med redovisning bl.a. av de olika hjälptabellerna har lämnats i lagutskottets betänkande LU 1986/87:3 till vilket kan hänvisas för en fyligare beskrivning.

När det gäller ersättning enligt 1 kap. 3 § SkL för psykiskt lidande till följd av brott är praxis inte lika väl utvecklad som vid personskadeersättning. Några normer motsvarande dem som tillämpas inom försäkringsbranschen finns inte och domstolarna har endast i begränsad utsträckning fått ta ställning till ersättningskrav som grundats på psykiskt lidande. Kraven har i några fall gällt skadestånd för psykiskt lidande som följt av våldtäkt eller annat sexuellt tvång. Högsta domstolen har i ett sådant fall bestämt ersättningen för psykiskt lidande till 7 000 kr. (NJA 1986 s. 127). I ett annat fall har Svea hovrätt bestämt skadeståndet till 20 000 kr. (Rättsfall från hovrätterna 1984, RH 135:84). Högsta domstolen, som i ett fall funnit att otuktsbrott som begåtts mot två syskon utgjort ofredande som avses i 1 kap. 3 § SkL, har bestämt skadestånden för lidande till 10 000 resp. 30 000 kr. (NJA 1986 s. 319). Vidare har i maj 1986 hovrätten över Skåne och Blekinge i ett fall av detta slag utdömt 50 000 kr. i skadestånd (Avd. 4, dom nr DT 4088). Det bör framhållas att målsägandena i de relaterade fallen inte yrkade högre skadestånd än de som domstolarna bestämde samt att de förhållanden och omständigheter som låg till grund för domstolarnas ställningstaganden var av olika slag.

Under vissa förutsättningar finns möjlighet för den som har skadats till följd av brott att få ersättning av statliga medel. Bestämmelser härom ges i brottsskadelagen (1978:413) och innebär såvitt gäller rätten till ersättning för personskada i huvudsak följande.

Skadan skall ha uppkommit till följd av brott. Ersättningen bestäms enligt de normer som anges i 5 kap. 1–5 §§ SkL och avser alltså sjukvårdskostnader och andra utgifter, inkomstförlust, sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan. Ersättningen för sveda och värk samt lyte och men bestäms i praktiken med ledning av Trafikskadenämndens tabeller. Däremot ger brottsskadelagen inte möjlighet att lämna ersättning av statsmedel för endast psykiskt lidande till följd av sådana integritetskränkande brott, t.ex. våldtäktsbrott, som avses i 1 kap. 3 § SkL.

Vid bestämmande av brottsskadeersättning skall skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalat till den skadelidande räknas av. Dessutom avräknas annan ersättning på grund av skadan som den skadelidande har rätt

till, t.ex. på grund av allmänna eller privata försäkringar. Vidare avräknas ett självriskbelopp, som för närvarande uppgår till 600 kr. Om särskilda skäl föreligger kan dock avdrag av självrisk underlåtas. Ersättningsbeloppen är maximerade. Vid personskada kan ersättning i form av engångsbelopp utgå med maximalt 20 gånger det basbelopp som gäller vid den tidpunkt när ersättningen bestäms.

Ersättningsanspråk prövas av brottsskadenämnden, som regel bestående av en ordförande, två vice ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden och vice ordförandena skall vara lagfarna och ha erfarenhet som domare. Nämndens beslut kan inte överklagas.

Från nämndens praxis, senast redovisad i protokoll från praxisdiskussion den 17 juni 1987, har inhämtats bl.a. att antalet avgjorda sexualbrottsärenden ökat kraftigt under första halvåret 1987. Vidare framgår att ersättningen i 11 av 18 ärenden rörande våldtäkt har överstigit den "normalersättning" (10 000 kr.) för sveda och värk som nämnden eljest tillämpar. I de åtta fall rörande ersättning på grund av incest som bedömts under perioden har i fyra fall ersättning för sveda och värk bestämts till mellan 25 000 och 30 000 kr. och i fyra ersättning för sveda och värk samt framtida lyte och men till mellan 35 000 och 40 000 kr.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1986/87 års riksmöte behandlade riksdagen två motionsyrkanden angående en höjning av ersättningsnivån vid ideell skada. Motionerna, som remissbehandlades, föranledde lagutskottet att göra en mycket grundlig genomgång av det gällande rättsläget på området (se LU 1986/87:3 s. 1–12).

I sitt betänkande i ärendet framhöll utskottet att den ersättningsnivå som då gällde på personskadeområdet fick anses innebära en i stort sett rimlig avvägning mellan de motstridiga intressen som gjord sig gällande på området. Utskottet ansåg därför att det inte fanns behov av mera genomgripande ändringar av ersättningssystemet. Däremot kunde det enligt utskottet finnas anledning att närmare överväga om inte en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada kunde vara befogad. Det kunde också, ansåg utskottet, finnas skäl att överväga i vad mån ersättningsnivån står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Det var enligt utskottet tänkbart att ersättningsnivån allmänt anses för låg och inte ger tillräcklig kompensation för förluster av olika livskvaliteter. Utskottet ansåg sig emellertid inte utan en närmare kartläggning kunna ta någon slutlig ställning i denna fråga.

Sammanfattningsvis ansåg utskottet att de skadelidandes ställning när det gäller ideell skada borde förbättras i vissa avseenden. Det saknades dock i ärendet ett tillfredsställande underlag för ett ställningstagande till frågan i vilken mån sådana förbättringar kan genomföras. Frågan borde därför anfördes utskottet bli föremål för en översyn, och det borde ankomma på regeringen att bestämma formerna för översynsarbetet. Utskottet framhöll dock i likhet med remissinstanserna att något behov av ändring av bestämmelserna i SkL inte förelåg. Lagstiftning är, menade utskottet, ett trubbigt instrument när det gäller frågor om storleken av skadeståndsbelopp; sådana frågor avgörs smidigast och bäst i praxis. Lagstiftarens uppgift får därför,

anförde utskottet, i likhet med vad som skedde vid 1975 års ändringar i SkL begränsas till allmänna uttalanden till vägledning för rättstillämpningen. Enligt utskottets mening borde därför översynsarbetet i första hand inriktas mot att åstadkomma erforderliga förbättringar inom ramen för gällande regelsystem. Utskottet pekade på att Trafikskadenämnden i sitt remissyttrande framhållit att vissa frågor om ersättningsnivån vid ideell skada redan aktualiserats inom nämnden. Skulle det emellertid visa sig att det önskvärda resultatet inte kan uppnås utan en lagändring borde lagstiftningsfrågan övervägas på nytt, avslutade utskottet, som också hemställde att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört. Riksdagen biföll hemställan (rskr. 10).

Pågående översynsarbeten

Som ett resultat av riksdagens nyss redovisade begäran till regeringen om en översyn av ersättningssystemet vid ideell skada hölls den 15 april 1987 på initiativ av justitiedepartementet överläggningar med representanter från bl.a. försäkringssektorn, fackliga organisationer, skaderegleringsnämnderna samt de juridiska fakulteterna vid Uppsala och Stockholms universitet. Även överläggningar mellan representanter för de nordiska justitieministerierna har hållits.

Det har för utskottet upplysts att det för närvarande inom justitiedepartementet pågår arbete med kommittédirektiv till en utredning om olika skadeståndsfrågor. Direktiven beräknas kunna bli beslutade av regeringen vid årsskiftet 1987-1988.

Även brottsskadelagens ersättningssystem är för närvarande föremål för översyn. I promemorian (Ds Ju 1987:1) Översyn av brottsskadelagen har utredaren (rikspolischefen Holger Romander) föreslagit bl.a. att det ersättningsbara området enligt brottsskadelagen skall vidgas och avse, om det finns särskilda skäl, också vissa fall som omfattas av 1 kap. 3 § SkL (ersättning för lidande på grund av vissa integritetskränkande brott). Främst har utredaren avsett att öppna möjlighet till ersättning vid olika slag av sexuella övergrepp. Promemorian har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden i justitiedepartementet. En proposition kan enligt uppgift förväntas bli förelagd riksdagen under våren 1988.

Föräldrars skadeståndsansvar

Motion L614

Motionären framför – i motion Ju816 – ett flertal förslag om åtgärder mot kriminaliteten. Därvid gör han bl.a. gällande att det i många fall döms ut stora skadestånd som den skyldige inte har möjlighet att betala. Skadeståndet får därför ingen preventiv effekt. För att i viss mån få föräldrarna att ta ett större ansvar för sina minderåriga barn borde föräldrarnas skadeståndsansvar ses över, framhåller motionären.

Inom skadeståndsrätten gäller som en huvudregel att endast den som genom en aktiv handling orsakat en skada är skyldig att utge ersättning. En tillämpning av denna huvudregel i de fall då barn förorsakar skador leder till att något ansvar inte kan åläggas föräldrarna. I betydande utsträckning förekommer det emellertid att underlåtenhet att handla kan föranleda skadeståndsansvar. Ansvaret i dessa fall brukar härledas ur en plikt för vederbörande att handla. I många fall är skyldigheten att handla föreskriven i lag eller annan författning och underlåtenheten medför då skadeståndsskyldighet om den som inte fullgjort sin handlingsplikt varit vårdslös eller handlat uppsåtligen. Är underlåtenheten straffbelagd gäller liksom vid andra brott den allmänna principen att brottsliga handlingar som orsakar skada medför skyldighet att ersätta denna. Även utan särskilt lagstadgande kan det emellertid föreligga en plikt att förhindra skador. Sålunda anses exempelvis att föräldrar har en plikt att se till sina barn så att dessa inte vållar skador (se Jan Hellner Skadeståndsrätt s. 76 och 225). Den tillsynsplikten har stöd i föräldrabalken (FB). Enligt 6 kap. 2 § andra stycket FB skall nämligen ett barns vårdnadshavare ansvara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Bestämmelsen, som fick sin nuvarande avfattning år 1983, avser i första hand vårdnadshavarens skyldigheter mot barnet, men den anger även vilken uppsiktsskyldighet över barnet som vårdnadshavaren har i förhållande till utomstående (se prop. 1981/82:168 s. 23 samt NJA 1976 s. 458 och 1977 s. 186). Av lagrummets utformning följer att vårdnadshavarens tillsynsplikt förändras alltefter barnets ålder och mognad för att helt upphöra då barnet fyllt 18 år.

Genom 23 kap. 6 § brottsbalken har vårdnadshavarens tillsynsplikt fått en särskild straffsanktion. Enligt lagrummet kan föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare dömas till straff om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott. En förutsättning är dock att det skall ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. För föräldrar gäller vidare liksom för andra att underlåtenhet att anmäla eller eljest avslöja brott är straffbelagt i vissa fall. En ytterligare förutsättning för straffbarhet är att den gärning "som var å färd" fortskridit så långt att straff har kunnat följa på den.

I fråga om vårdnadshavarnas straffansvar finns vidare bestämmelser i viss specialstraffrättslig lagstiftning. Sålunda gäller enligt 3 § tredje stycket förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m.m. att en vårdnadshavare som har vetskap om att ett barn under 15 år innehar springstilet eller springkniv skall dömas till böter, om vårdnadshavaren inte har gjort vad som ankommer på honom eller henne för att förhindra innehavet. Vidare föreskrivs i 34 § körkortslagen (1977:477) att vårdnadshavaren döms till böter, om ett barn under 15 år för moped eller terrängskoter och vårdnadshavaren har underlåtit att göra vad som har ankommit på honom eller henne för att hindra förseelsen.

Av det sagda följer att föräldrar som underlåtit att följa en straffsanktionerad plikt att handla kan bli skadeståndsskyldiga på samma sätt som i allmänhet gäller vid brottsliga gärningar. Har föräldrarna brustit i sin

allmänna plikt att utöva tillsyn över barnet kan skadeståndsansvar för barnets handlande uppkomma om deras underlåtenhet varit vårdslös eller uppsåtlig. I rättspraxis har i åtskilliga fall förutsättningarna för föräldrars skadeståndsansvar vid bristande tillsyn ansetts uppfyllda när det gällt mindre barn. I de fall skador orsakats av äldre barn har däremot föräldrarna bedömts inte ha brustit i sin tillsyn (se exempelvis NJA 1957 s. 254 och 1970 s. 68 och 463). Det skadeståndsansvar som föräldrarna har för sitt barns handlande är självständigt och förutsätter inte att barnet självt kan åläggas ersättningsskyldighet, något som är av särskild betydelse när barnet av olika skäl inte kan förpliktas utge skadestånd.

Barn har enligt 2 kap. 2 § SkL endast ett begränsat skadeståndsansvar. Sålunda skall den som inte har fyllt 18 år och som vållar sak- eller personskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. En omständighet som alltså har betydelse är om skadeståndsansvaret täcks av en ansvarsförsäkring. I så fall kan barnet åläggas ett större skadeståndsansvar än i andra fall. Det kan anmärkas att en hemförsäkring enligt försäkringsvillkoren täcker skadestånd som åvilar inte bara försäkringstagaren själv utan också bl.a. hemmavarande ogifta barn. Skador som har orsakats uppsåtligen (t.ex. genom skadegörelse) ersätts inte, såvida inte skadan har orsakats av ett barn under tolv år. Eftersom de flesta hushåll (mellan 85 och 90 %) har hemförsäkring blir det i allmänhet aktuellt att kräva ut skadestånd av barnet personligen endast när barnet har fyllt tolv år och har orsakat skadan uppsåtligen.

Vid tillkomsten av SkL diskuterades om vårdnadshavarna borde åläggas ett skadeståndsansvar för sina barns culpösa handlingar, oberoende av om vårdnadshavarna själva hade förfarit culpöst (s.k. objektiva föräldraansvar). Skadeståndskommittén ansåg, i likhet med motsvarande kommittéer i de andra nordiska länderna, att ett sådant ansvar inte borde införas (SOU 1963:33). Under remissbehandlingen ansåg bl.a. hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland och hovrätten för Västra Sverige att det torde kunna övervägas att skärpa vårdnadshavarnas skadeståndsskyldighet genom en regel om objektiva ansvar. Departementschefen anslöt sig emellertid till skadeståndskommitténs ståndpunkt och tillade att en tillämpning av reglerna om barns skadeståndsansvar ofta kom att leda till samma resultat som ett objektiva ansvar för vårdnadshavaren, i varje fall när ansvarsförsäkring förelåg (prop. 1972:5 s. 170 f.).

I sammanhanget kan nämnas att lärare och skollädares ansvar anses ha ett visst ansvar för barn när de vistas i skolan (se t.ex. NJA 1984 s. 764). I den mån fel eller försummelse föreligger i tjänsten svarar arbetsgivaren för skador som är en följd av detta.

Arbetsgrupp inom BRÅ

Genom beslut den 15 oktober 1987 har brottsförebyggande rådet (BRÅ) beslutat att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar.

Arbetsgruppen skall undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Enligt direktiven för arbetsgruppen skall denna överväga bl.a. om ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare är påkallat samt vilka positiva eller negativa effekter en sådan utvidgning kan tänkas medföra bl.a. för socialt starkt utsatta familjer. Arbetet, som vid behov skall kunna utmynna också i förslag till lagändringar, skall enligt direktiven vara avslutat inom ett och ett halvt år från det att det påbörjats.

LU 1987/88:4

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet tre motioner vari tas upp frågor om skadestånd till skadelidande brottsling, ideella skadestånd till brottsoffer samt föräldrars skadeståndsansvar.

Skadestånd till skadelidande brottsling

I motion L601 (fp) begärs att skadeståndslagens (SkL) jämningsregler ändras så att den person som skadas i samband med att han obehörigen eller i brottsligt syfte bereder sig tillträde till annans bostad eller lokal själv får stå risken för skadan. Som bakgrund till yrkandet anföras att domstolarna i sådana skadeståndsfall sällan använder sig av nuvarande möjligheter att jämka skadeersättningen. Motionären hävdar att i praxis t.ex. tjuvar som skadats genom halkning eller genom angrepp av vaktdjur har tillerkänts skadestånd av fastighetsinnehavaren. En sådan ordning strider enligt motionärens mening mot det allmänna rättsmedvetandet.

Utskottet erinrar om att det i SkL inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligen på annans område. Av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser får emellertid anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer motionen tar sikte på (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., och Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 f.). Den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet är sålunda inte skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Annorlunda torde det dock förhålla sig, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Motionen bygger alltså på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som enligt utskottets mening inte kan anses vara i allo riktig. En ändring av SkL så att möjligheterna att jämka skadestånd vidgas i enlighet med vad som anförts i motionen skulle, tvärt emot vad motionären har avsett, enligt utskottets mening kunna uppfattas så att därigenom öppnas en möjlighet till skadestånd – som visserligen kan jämkas till noll – i fall där rätt till skadestånd nu är utesluten.

År 1981 behandlade utskottet (LU 1980/81:2) ett motionsyrkande liknande det nu aktuella. Utskottet drog då samma slutsats som nu beträffande

rättsläget och tog avstånd från tanken på en särskild reglering i SkL. Utskottet finner inte anledning att nu frångå sitt tidigare, av riksdagen godkända, ställningstagande. Skulle rättsutvecklingen gå i en oönskad riktning får spørgsmålet tas upp till förnyad prövning.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L601.

Skadeersättning till brottsoffer

I motion L604 (fp) görs gällande att domstolarnas och brottsskadenämndens praxis i fråga om storleken av de ideella skadeersättningarna till brottsoffer inte är tillräckligt generös. Motionärerna begär att regeringen ges i uppdrag att utreda frågan och därefter lägga fram förslag till förbättringar.

Vid personskada på grund av brott eller annan skadegörande handling utgår enligt SkL ersättning såväl för den skadelidandes ekonomiska förlust till följd av skadan som för s.k. ideell skada. Vid vissa brott mot den personliga integriteten kan också då personskada inte uppkommit ersättning utgå för ideell skada. Den som skadats till följd av brott kan enligt brottsskadelagen (1978:413) få ersättning av statliga medel under vissa förutsättningar. Vid personskada bestäms ersättningen enligt reglerna i SkL. Någon möjlighet till ersättning för enbart ideell skada på grund av vissa brott mot den personliga integriteten ger dock inte brottsskadelagen.

Frågan om den allmänna, i praxis tillämpade ersättningsnivån för ideell skada behandlades ingående av utskottet vid 1986/87 års riksmöte med anledning av motioner angående en höjning av skadeståndsbeloppens storlek. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1986/87:3) ansåg utskottet att det inte fanns behov av genomgripande ändringar av ersättningssystemet. Enligt utskottet borde emellertid de skadelidandes ställning förbättras i vissa avseenden. Utskottet framhöll bl.a. att en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada kunde vara befogad samt att det fanns skäl att överväga i vad mån ersättningsnivån stod i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Utskottet fann dock att det i ärendet saknades underlag för ett ställningstagande till frågan i vilken mån förbättringar kunde genomföras och förordade att spørgsmålet blev föremål för en översyn. Vad utskottet anförde gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

Med anledning av riksdagens begäran har enligt vad utskottet inhämtat justitiedepartementet våren 1987 hållit en hearing med företrädare för försäkringsbranschen och berörda myndigheter och organisationer. Vidare har överläggningar hållits med företrädare för justitieministerierna i våra nordiska grannländer. Med utgångspunkt i vad som sålunda förevarit har inom justitiedepartementet påbörjats arbete med direktiv för en översyn av vissa skadestandsfrågor. Inom justitiedepartementet övervägs också för närvarande utformningen av brottsskadelagens ersättningsregler på grundval av de förslag som framlagts i promemorian (Ds Ju 1987:1) Översyn av brottsskadelagen. I promemorian föreslås bl.a. att det ersättningsbara området enligt brottsskadelagen skall vidgas till att omfatta också ideell skada på grund av vissa brott mot den personliga integriteten. Regeringen förväntas inom en nära framtid ta ställning till direktiven för en översyn av

skadeståndsfrågorna. En proposition med förslag till ändringar i brottsskadelagen kan väntas bli förelagd riksdagen under våren 1988.

LU 1987/88:4

Av det anförda framgår att motionärernas önskemål om en utredning rörande ersättningarna till brottsoffer i allt väsentligt är tillgodosett. Något initiativ från riksdagens sida i saken är därför inte påkallat. Utskottet avstyrker således bifall till motion L604.

Föräldrars skadeståndsansvar

I motion L614 (s) begärs att föräldrars skadeståndsansvar för skador som deras minderåriga barn åstadkommer genom brott skall ses över. Tanken bakom motionsönskemålet är att föräldrarna genom ett ökat skadeståndsansvar också skulle ta ett större allmänt ansvar för barnen.

Någon uttrycklig regel om föräldrars ansvar för skador som deras barn åstadkommer finns inte i svensk rätt. Däremot finns i skadeståndslagen en regel om barnets eget skadeståndsansvar. Innebörden av regeln är att ett barn under 18 år är skyldigt att ersätta skador bara i den mån det är skäligt med hänsyn till bl.a. barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet samt om det finns en ansvarsförsäkring för barnet. I praxis har regeln tillämpats så att mycket små barn endast undantagsvis anses kunna åläggas eget skadeståndsansvar medan äldre barn anses kunna ådra sig sådant eget ansvar om än begränsat till beloppen. Om barnet omfattas av en ansvarsförsäkring utdöms dock oftast fullt skadestånd. Ansvarsförsäkring ingår vanligtvis i hemförsäkringarna. Ansvarsförsäkringen i hemförsäkringen ger emellertid som regel inte ersättning för skador som förorsakas uppsåtligen, t.ex. genom skadegörelse. Ett undantag från den regeln är dock att även uppsåtliga skador ersätts av ansvarsförsäkringen, om de har åstadkommit av barn under tolv år.

Även om det alltså saknas uttrycklig reglering av föräldrars skadeståndsansvar anses ändå föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet över underåriga barn kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar och detta oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. En förutsättning är att de – vårdslöst eller uppsåtligen – har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Det ligger i sakens natur att det ställs större krav på utövandet av tillsyn över mindre barn än över dem som har nått större självständighet och mognad.

Såvitt utskottet känner till har några allvarigare olägenheter hittills inte ansetts följa med nuvarande ordning i fråga om föräldrars skadeståndsansvar. I samband med den nu gällande skadeståndslagens tillkomst år 1972 avvisades också uttryckligen tanken på att lägga ett ersättningsansvar oberoende av vållande på föräldrarna (se ovan s. 9). Utskottet kan för sin del inte anse att det i ärendet har framkommit något som ger anledning för riksdagen att nu ifrågasätta lämpligheten av den rådande ordningen.

Utskottet kan emellertid inte bortse från att det under senare år blivit allt vanligare att underåriga begår brott och därmed orsakar skador både för enskilda personer och för det allmänna. Enligt utskottets mening är det angeläget att olika vägar prövas i syfte att denna utveckling skall motverkas. En lösning kan vara att föräldrar stimuleras att ta ett större ansvar för sina barns handlande. Motionärens förslag om skadeståndsansvar för föräldrarna kan vara ett av flera tänkbara sätt att uppnå ett ökat ansvarstagande från

deras sida. Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 9 och 10) har brottsförebyggande rådet i dagarna tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen skall enligt sina direktiv undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L614.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *skadestånd till skadelidande brottsling*
att riksdagen avslår motion 1986/87:L601,
2. beträffande *skadeersättning till brottsoffer*
att riksdagen avslår motion 1986/87:L604,
3. beträffande *föräldrars skadeståndsansvar*
att riksdagen avslår motion 1986/87:L614.

Stockholm den 12 november 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Hans Rosengren (s) och Krister Andersson (s).

Reservation

Skadestånd till skadelidande brottsling (mom. 1)

Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Bengt Harding Olson (fp) och Marianne Karlsson (c) anser

*del*s att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 10 med "Utskottet erinrar" och slutar på s. 11 med "motion L601" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill först erinra om att det i SkL inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligen på annans område. Visserligen kan det anses följa av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de kvalificerat allvarliga fall som motionen tar sikte på. Men av doktrin och praxis får ändå anses framgå att rättsläget är mycket oklart (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 och NJA 1973 s. 141). Enligt utskottets uppfattning kan den oklarhet som råder och som har rätt under avsevärd tid (jfr LU 1980/81:2) inte få bestå. Oklarheten bör undanröjas genom lagstiftning.

Enligt utskottets mening bör således i SkL införas en bestämmelse av innebörd att frihet från skadeståndsansvar skall föreligga i förhållande till den som skadas i samband med utövandet av en brottslig handling, vilken allvarligt kränker någon annan person eller dennes rätt. Genom införandet av en sådan bestämmelse skulle även intresset av att lagstiftningen står i samklang med det allmänna rättsmedvetandet tillgodoses. Det bör ankomma på regeringen att utarbeta och förelägga riksdagen förslag till erforderlig lagändring. Detta bör riksdagen med anledning av motion L601 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *skadestånd till skadelidande brottsling*
att riksdagen med anledning av motion 1986/87:L601 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till lagändring.